

WPROWADZENIE

Dlaczego potrzebny powrót analogii do filozofii?

„Znajomość analogii tak jest konieczna, że bez niej nikt nie może uprawiać metafizyki – a i w innych naukach z jej nieznanomości płynie wiele błędów” – uwagę taką odnotował na przełomie XV i XVI wieku jeden z wybitniejszych komentatorów św. Tomasza z Akwinu – Thomas de Vio Caietanus, zwany po polsku Kajetanem. Dzieje filozofii potomaszowej potwierdzają słuszność tego spostrzeżenia. Nieznajomość analogii nie tylko ujawniać będzie zwykły brak kultury filozoficznej, ale przede wszystkim stanie się źródłem zaprzepaszczenia autonomii poznania filozoficznego. Fakt ten ujawni się w monizmie metodologicznym, polegającym na przeniesieniu do filozofii metody nauk matematyczno-przyrodniczych jako jedynie naukowej, co z konieczności musi prowadzić do redukcjonizmu poznawczego.

Tymczasem analogia w filozofii jest bramą, która prowadzi do realistycznego poznania świata osób i rzeczy. Kto przez tę bramę nie wejdzie, chodzi po obrzeżach filozofii – bez szansy dotarcia do prawdziwie filozoficznego poznania. Specyfiką poznania analogicznego jest to, że ujmujemy w nim to, co wspólne dla wielu odmiennych rzeczy i to, co łączące dla tego, co wielorako złożone, zachowując przy tym świadomość różnorodności i niepowtarzalności rzeczy. Analogia jest to metoda po-

znawania wielu rzeczy jednocześnie na podstawie dostrzeżonych podobieństw pomiędzy nimi (czy w nich).

Podstawą tak rozumianej analogii poznania jest analogia bytowania. Rzeczy w swym bytowaniu są analogiczne. To znaczy, że mimo swej wielorakiej złożoności stanowią całość, mimo swej różnorodności stanowią jedność. Nie jest to jednak jedność i całość jednorodna. Człowiek nie istnieje bowiem jako oko czy jako ucho, choć są to elementy jego bytu, ale też nie istnieje jako agregat różnorodnych elementów, które nie byłyby przyporządkowane jakiejś całości. To samo dotyczy całej rzeczywistości. Nie jest ona jakimś monolitem, nie jest też zbiorowiskiem różności, lecz tworzy analogiczną jedność. Możemy zatem mówić o analogii wewnątrzbytowej i analogii międzybytowej. Tego rodzaju sposób bytowania rzeczy, jak i całego świata, stał się drogowskazem dla formułowania metody analogicznego poznania.

Analogia poznania, nabudowana na analogii bytowania rzeczy, stoi u podstaw racjonalnego poznania rzeczywistości. W dziejach formowania się poznania realistycznego (metafizycznego) wyróżniono: przyczyny, kategorie, transcendentalia oraz analogię jako podstawowe czynniki, na których wspiera się poznanie świata osób i rzeczy, a które z kolei wyznaczają przestrzenie, w których realizuje się racjonalne poznanie. Wszystkie te przestrzenie racjonalnego poznania przenika analogia, która z jednej strony chroni przed redukcjonizmem w poznaniu filozoficznym, z drugiej gwarantuje realizm poznania metafizycznego (filozoficznego).

Dzieje poznania metafizycznego (realistycznego) ukazują etapy jego formowania i refleksowania, które wyznaczone są odpowiednim rozumieniem bytu. I tak, dla metafizyki Arystotelesa przyczyny i kategorie byłyby tymi czynnikami i zarazem przestrzeniami, w których realizowało się racjonalne poznanie rzeczywistości. Transcendentalia zaś i analogia byłyby nowymi elementami, nowymi przestrzeniami wzbogacającymi poznanie metafizyczne, które pojawiły się wraz z odkryciem w XIII wieku egzystencjalnej koncepcji bytu; początkami sięgającymi filo-

zofii św. Tomasza z Akwinu, a rozbudowanymi i rozwiniętymi we współczesnej metafizyce realistycznej.

Oddana do rąk Czytelnika książka stanowi owoc dyskusji, jakie toczyły się podczas VII Międzynarodowego Sympozjum Metafizycznego z cyklu *Zadania współczesnej metafizyki*, poświęconego problematyce poznania realistycznego, a zatytułowanego *Powrót do analogii w filozofii. U podstaw racjonalnego poznania rzeczywistości*.

Celem dyskusji było przywołanie i przybliżenie podstawowych przestrzeni, w których spełnia się poznanie realistyczne i równocześnie ukazanie, w jaki sposób te właśnie „przestrzenie” zostały zagospodarowane w czasach nowożytnych i współczesnych, i z jakim skutkiem.

Sympozjum zostało zorganizowane przez Katedrę Metafizyki KUL oraz Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu (odział *Società Internazionale Tommaso d'Aquino*). Miejszem obrad sympozjum był Katolicki Uniwersytet Lubelski, a data tych obrad przypadła na 10 grudnia 2004 roku.

W dyskusji uczestniczyli filozofowie z różnych ośrodków naukowych w Polsce i za granicą, m.in. z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Śląskiego, z Theologische Fakultät z Paderborn, z Trnavská Univerzita na Słowacji i innych.

Problematyka sympozjum została zgrupowana w dwie sekcje plenarne, zatytułowane: *O racjonalnym poznaniu świata* i *O potrzebę analogii w filozofii*, oraz w cztery sekcje problemowe zorganizowane wokół dyskusji na temat *Formy analogicznego poznawania rzeczywistość*. Obrady w ramach sekcji miały za zadanie ukazać, w jaki sposób poszczególne przestrzenie poznania realistycznego zostały zagospodarowane w filozofii nowożytnej i współczesnej przez inne przestrzenie, dlaczego i z jakim rezultatem. Dyskusje toczyły się wokół następujących problemów: *Transcendentalia czy transcendentalizm? Kategorie czy kategorializm? Przyczyny czy emanacjonizm? Analogia czy jednoznaczność?*

W sekcji plenarnej starano się przywołać i omówić owe podstawowe przestrzenie uprawiania poznania realistycznego. Przestrzenie te zostały nabudowane wokół przyczyn, kategorii, transcendentaliów, analogii i partycypacji. Ponadto, ukazano próbę poszukiwania racjonalności poza tymi klasycznymi przestrzeniami, z czym spotykamy się w filozofii nowożytnej i współczesnej. Problematykę tę przybliżały następujące referaty: *Podstawowe przestrzenie uprawiania filozofii* (o. prof. dr hab. Mieczysław A. Krąpiec OP, KUL); *Transcendentalia i metafizyczne pierwsze zasady fundamentem racjonalnego poznania świata* (ks. prof. dr hab. Andrzej Maryniarczyk SDB, KUL); *Poszukiwanie podstaw racjonalności poza kategoriami bytu, poznania i języka – w związku z tzw. przełomem postmodernistycznym* (prof. dr hab. Henryk Kiereś, KUL); *Analogia i partycypacja w wyjaśnianiu rzeczywistości* (s. prof. dr hab. Zofia J. Zdybicka USJK, KUL).

Zrozumienie świata i człowieka dokonuje się przez ich poznawcze ujęcie. Oderwanie poznania filozoficznego od realnych bytów, próba usytuowania go w innych przestrzeniach niż te wyznaczone realnymi stanami bytów, prędzej czy później musi prowadzić do deformacji racjonalnego poznania i błędnego rozumienia świata osób i rzeczy.

Z kolei dyskusje prowadzone w sekcjach problemowych toczyły się wokół tematu: *Formy analogicznego poznawania rzeczywistości*. W sekcji zatytułowanej *Transcendentalia czy transcendentalizm?*, prowadzonej przez mgr. Zbigniewa Pańpucha (KUL), starano się pokazać, w jaki sposób w filozofii uzyskujemy poznanie powszechne. W metafizyce realistycznej gwarancją tego były odkryte w bytach powszechne (transcendentalne) właściwości. Ich ujęcie w poznaniu i zastosowanie analogii gwarantowało powszechność (transcendentalność) poznania. Z kolei nowożytność źródeł owej powszechności (transcendentalności) szukała już nie w bycie, ale albo we właściwościach intelektu (rozum transcendentalny), albo w metodzie (metoda transcendentalna). W nawiązaniu do tych problemów wygłoszono następujące referaty: *Racjonalistyczne źródła transcen-*

dentalizmu I. Kanta (dr Bogusław Paż, UWr), *Transcendentalia a wartości* (prof. dr hab. Piotr Jaroszyński, KUL), *Transcendentalia a egzystencjały – filozoficzny protokół rozbieżności* (ks. prof. dr hab. Jan Sochoń, UKSW); *Transcendentalizm jako zasada poznawcza procesualizmu* (prof. dr hab. Wojciech Chudy, KUL).

W sekcji zatytułowanej *Kategorie czy kategorializm*, prowadzonej przez dr Monikę Walczak (KUL), starano się ukazać specyfikę poznania świata realnego w ramach wyróżnionych przez Arystotelesa kategorii bytowania rzeczy oraz przyczyny odejścia od tak rozumianych kategorii i zastąpienia ich innymi. Wygłoszono następujące referaty: *Kategorie Arystotelesa i poznanie istniejącego świata* (o. dr Peter Fotta OP, Trnavská Univerzita), *Aprioryczne kategorie Kanta a problem racjonalnego poznania świata* (prof. dr hab. Honorata Jakuszko, UMCS), *Kategorie językowe a problem racjonalnego poznania świata* (prof. dr hab. Tadeusz Szubka, USz), *Niektóre kategorie logiczne a poznanie rzeczywistości* (prof. dr hab. Stanisław Kiczuk, KUL). W dyskusji zwrócono uwagę, że problematyka kategorii i kategoryzacji mieści się w ramach arystotelesowskiego trójkąta: rzeczywistość – myśl – język, przy różnych znaczeniach i określeniach (nazwach) zarówno rzeczywistości, jak i myśli oraz języka. Może być podejmowana na płaszczyźnie metafizycznej (ontologicznej).

W sekcji zatytułowanej *Przyczyny czy emanacjonizm*, prowadzonej przez dr Przemysława Guta (KUL), poszukiwano racji odejścia w filozofii nowożytnej i współczesnej od wyjaśniania w ramach przyczyn. Wygłoszono następujące referaty: *Problem emanacjonizmu w filozofii Plotyna* (ks. prof. dr hab. Edward I. Zieliński OFMConv, KUL), *Znaczenie przyczyny celowej w wyjaśnianiu rzeczywistości* (dr Paweł Gondek, KUL), *Zagadnienie przyczynowości w tradycji pokartezjańskiej* (prof. dr hab. Jan Czerkawski, KUL). Tłem dyskusji nad problematyką przyczyn – jak wskazywano w referatach – były głębokie kontrowersje dotyczące m.in. statusu, jaki należy przypisać przyczynie; sposobu, w jaki powiązane są ze sobą jednostkowy związek przy-

czynowy i prawidłowość realizowana w tym związku; w jakim sensie skutek zależy od przyczyny i jaki charakter ma relacja między nimi zachodząca.

W sekcji na temat *Analogia czy jednoznaczność?* prowadzonej przez dr. Krzysztofa Wroczyńskiego (KUL), starano się wydobyc specyfikę analogii jako metody realistycznego poznania, wskazując przy tym na konsekwencje, do jakich prowadzi w filozofii próba ujednoznaczniania poznania filozoficznego. Wygłoszono następujące referaty: *Analogiczność i racjonalność a metoda filozofii realistycznej M. A. Krąpca* (dr Gabriela Bessler, UŚ), *Analogia w determinacji praw ludzkiego działania praktycznego* (dr Paweł Skrzydlewski, KUL), *Jednoznaczność / wieloznaczność czy analogia w teorii sztuki?* (prof. dr hab. Henryk Kiereś, KUL), *Czy powrót do analogii we współczesnej filozofii?* (dr Agnieszka Lekka-Kowalik, KUL). Wskazując w dyskusji na potrzebę analogii w filozofii, podkreślano z jednej strony fakt, że wszelkie realne myślenie o rzeczywistości jest myśleniem analogicznym, gdyż wymusza je realna rzeczywistość, z drugiej strony wskazywano na nieustanną tendencję do ujednoznaczniania, zarówno w filozofii, jak i w naukach matematyczno-przyrodniczych.

Przy okazji analiz wszystkich tych tendencji należy jednak pamiętać, że analogiczność odnajdujemy w całym *universum* bytu. Samo zaś myślenie i poznawanie w pojęciowych konstrukcjach analogicznych jest o wiele powszechniejsze niż się to na pozór wydaje.

Ostatnia część sympozjum zatytułowana *O potrzebę analogii w filozofii* miała za zadanie przedstawić wyniki dyskusji toczonych w ramach poszczególnych sekcji problemowych oraz zarysowanie perspektyw uprawiania filozofii realistycznej (metafizycznej) w czasach współczesnych. Cel ten spełniał wykład *Czy potrzebujemy dzisiaj filozofii metafizycznie uzasadnionej? Dlaczego metafizyki nie da się zastąpić hermeneutyką filozoficzną?* wygłoszony przez prof. Bertholda Walda (Theologische Fakultät w Paderborn). Dla dopełnienia omawianej problematyki, w tomie materiałów z sympozjum zamieszczono do-

datkowo dwa nie wygłoszone teksty, a mianowicie Mieczysława A. Krąpca *Analogia w filozofii* i Bertholda Walda *Jedność osoby i pojęcie duszy u Arystotelesa*.

Powrót do podstawowych narzędzi poznania filozoficznego wypracowanych na przestrzeni dziejów filozofii, przypomnienie ich oraz zwrócenie uwagi na ich poznawczą nośność i niezbędność miały na celu ukazanie także tego, czym była i czym powinna być filozofia, by mogła stanowić bazę kultury prawdziwie humanistycznej.

Andrzej Maryniarczyk SDB